شاهنامهٔ فردوسی

نسخهٔ بایسنغری

مجموعهٔ مینیاتورها و صفحات مذهّب

THE SHÂHNÂMEH OF FERDOWSI: THE BÂYSONGHORI MANUSCRIPT
AN ALBUM OF MINIATURES AND ILLUMINATIONS

LE CHÂHNÂMEH DE FERDOWSI: LE MANUSCRIT DE BÂYSONGHOR
UN ALBUM DE MINIATURES ET ENLUMINURES

DAS SCHÂHNÂMEH VON FERDOUSI: DAS BÂJSONGHOR'SCHE MANUSKRIPT
EIN ALBUM MIT MINIATUREN UND ILLUMINATIONEN

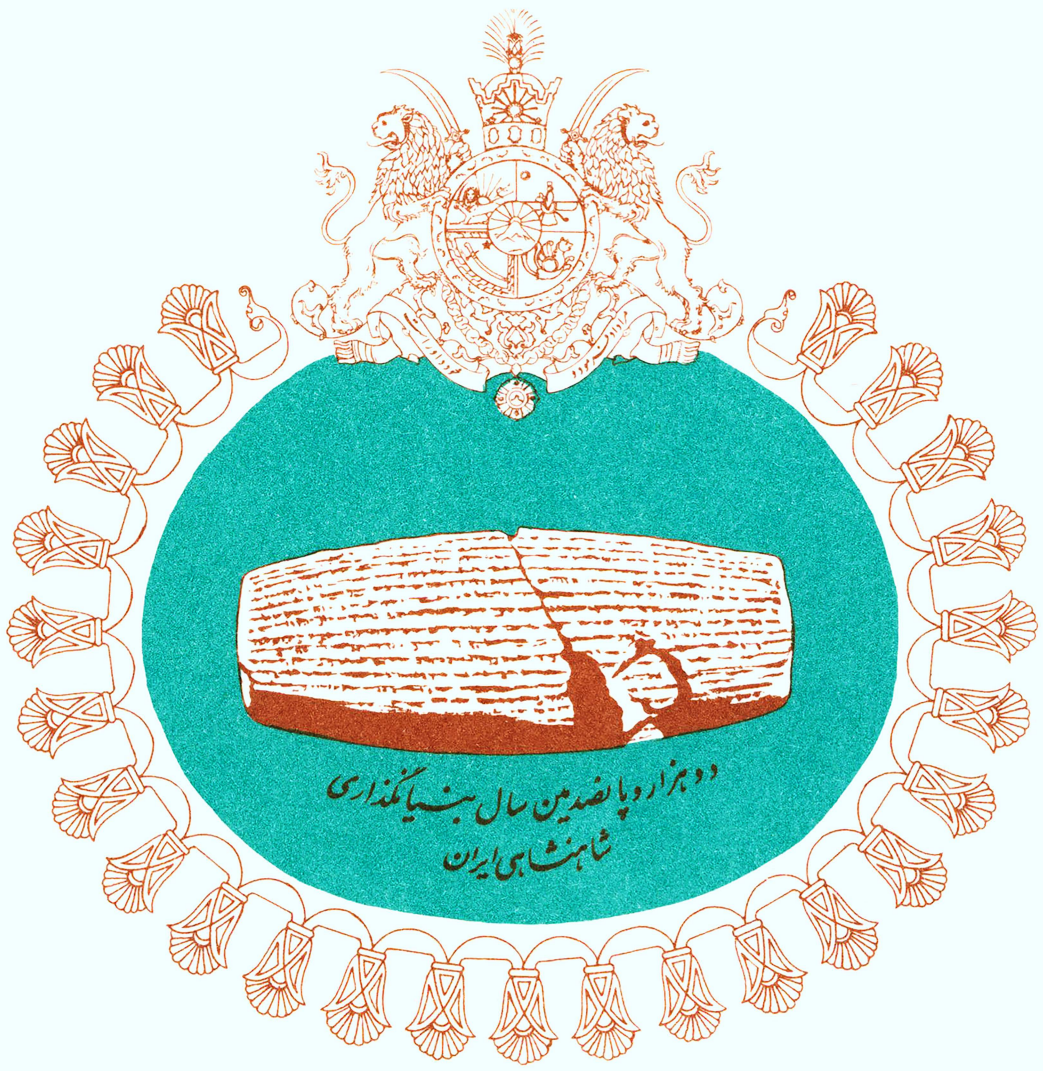

طبع این کتاب

به یادجشن دو هزار و پانصدمین سال بنیانگذاری شاهنشاهی ایران

انجام پذیرفت

Published in commemoration of the Celebration of the 2500th anniversary of the founding of the Persian Empire by Cyrus the Great

Publié en commémoration de la Célébration du 2500ème anniversaire de la fondation de l'Empire Perse par Cyrus le Grand

Herausgegeben anläßlich der Feier des zweitausendfünfhundertsten Jahres der Gründung des Persischen Reiches durch Kyros den Großen

TEHRAN
OCTOBER 1971

تهران
مهرماه ۱۳۵۰

شاهنامهٔ فردوسی

نسخهٔ بایسنغری

مجموعهٔ مینیاتورها و صفحات مذهّب

THE SHÂHNÂMEH OF FERDOWSI

THE BÂYSONGHORI MANUSCRIPT

AN ALBUM OF
MINIATURES AND ILLUMINATIONS

LE CHÂHNÂMEH DE FERDOWSI

LE MANUSCRIT DE BÂYSONGHOR

UN ALBUM DE
MINIATURES ET ENLUMINURES

DAS SCHÂHNÂMEH VON FERDOUSI

DAS BÂJSONGHOR'SCHE MANUSKRIPT

EIN ALBUM MIT
MINIATUREN UND ILLUMINATIONEN

باشگاه ادبیات

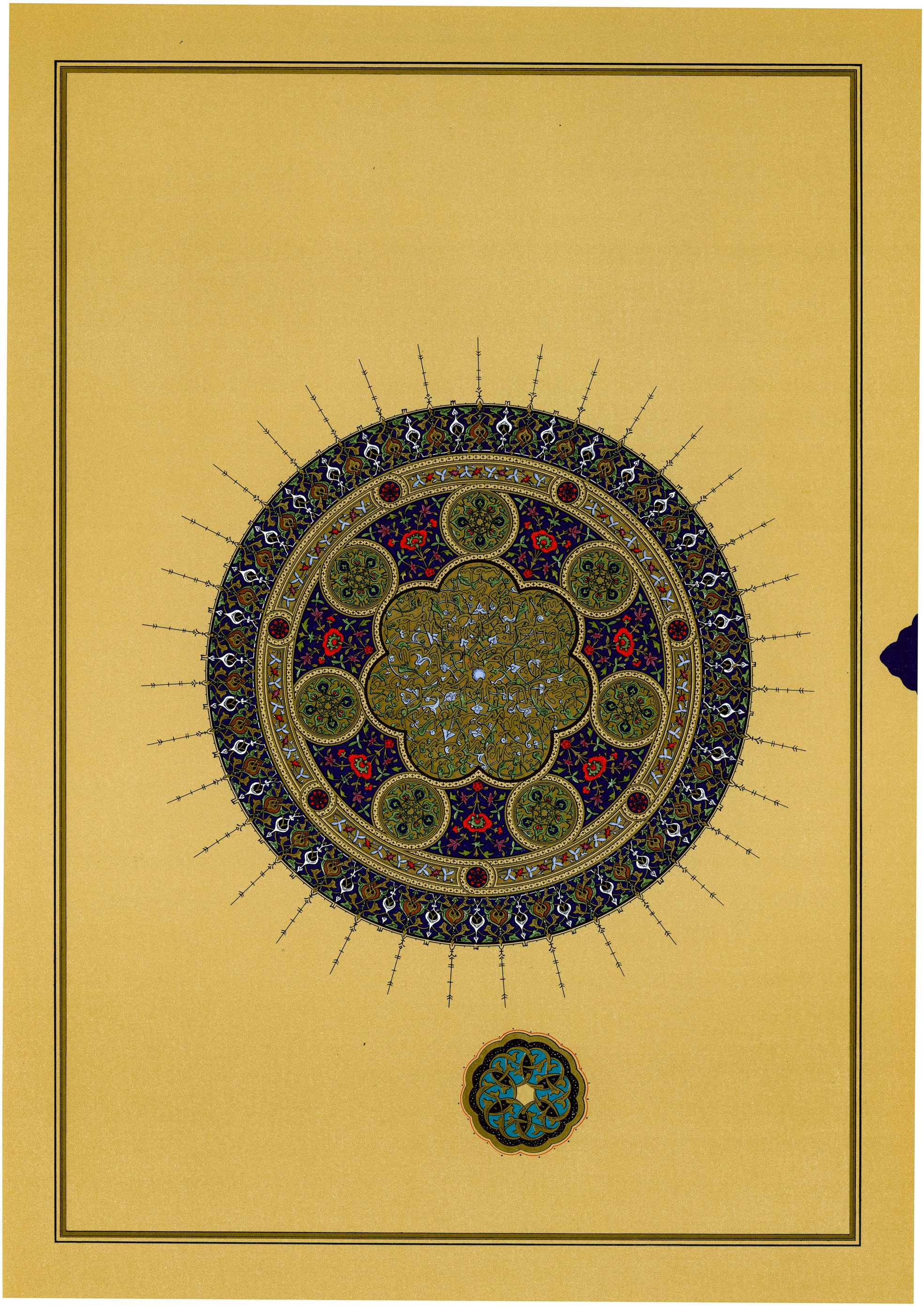

برگی چند از گرانبهاترین نمونه های هنر ایران

شامل

مینیاتورها و نقوش مذهّب شاهنامهٔ بایسنغُری

که در سال ۸۳۳ هجری قمری برابر با سال ۱۴۳۰ میلادی فراهم شده است

و در کتابخانهٔ سلطنتی نگاهداری می شود

AN ALBUM OF

MINIATURES AND ILLUMINATIONS

FROM

THE BÂYSONGHORI MANUSCRIPT OF THE SHÂHNÂMEH OF FERDOWSI

COMPLETED IN 833 A.H./A.D. 1430

AND PRESERVED IN THE IMPERIAL LIBRARY, TEHRAN

UN ALBUM DE

MINIATURES ET ENLUMINURES

DU

MANUSCRIT BÂYSONGHORI DU CHÂHNÂMEH DE FERDOWSI

ACHEVÉ EN 833 DE L'HÉGIRE/1430 APRÈS J.-C.

ET CONSERVÉ À LA BIBLIOTHÈQUE IMPÉRIALE, TÉHÉRAN

EIN ALBUM MIT

MINIATUREN UND ILLUMINATIONEN

AUS DEM BÂJSONGHOR'SCHEN MANUSKRIPT DES SCHÂHNÂMEH VON FERDOUSI

FERTIGGESTELLT IM JAHRE 833 DER HEDSCHRA/1430 n. CHR.

UND

AUFBEWAHRT IN DER KAISERLICHEN BIBLIOTHEK TEHERAN

از انتشارات

شورای مرکزی جشن شاهنشاهی ایران

همهٔ حقوق محفوظ و متعلق به وزارت دربار شاهنشاهی است

این آلبوم، در ۵۰۰۰ نسخه توسط شرکت سهامی اُفست در چاپخانهٔ ۲۵ شهریور، تهران، چاپ و صحافی شد.

با همکاری مؤسسهٔ انتشارات فرانکلین

Published by the Central Council of the Celebration of the 2500th anniversary of the founding of the Persian Empire by Cyrus the Great

This edition, limited to 5000 copies, has been printed at the Twenty-Fifth Shahrivar Printing House by the Offset Press, Inc., Tehran

Published in collaboration with Franklin Book Programs, Inc., Tehran

Publié par le Conseil Central de la Célébration du 2 500ème anniversaire de la fondation de l'Empire Perse par Cyrus le Grand

Cette édition, tirée à 5 000 exemplaires, a été achevée d'imprimer sur les presses de l'Imprimerie Vingt-Cinq Chahrivar, à Téhéran, par la Société Anonyme Offset

Publié en collaboration avec les Franklin Book Programs, Inc., Téhéran

Herausgegeben vom Zentralausschuß der Feierlichkeiten zum zweitausendfünfhundertsten Jahre der Gründung des Persischen Reiches durch Kyros den Großen

Auf 5000 Exemplare beschränkte Ausgabe. Gesamtherstellung:

Offset Press, Inc., Fünfundzwanzigster Schahriwar Druckerei, Teheran

Herausgegeben in Zusammenarbeit mit Franklin Book Programs, Inc., Teheran

Copyright MCMLXXI by the Ministry of the Imperial Court of Iran

All rights reserved

Printed in Iran

لوحهٔ ۱ شمسه، حاوی اهدانامه نسخه به کتابخانهٔ شاهزاده بایسنغرها درخان

PLATE I

The *shamseh* (rosette) bearing the dedication of the manuscript to the library of Prince Bâysonghor Bahâdor Khân

PLANCHE I

La *chamseh* (rosette) dédiant le manuscrit à la bibliothèque du prince Bâysonghor Bahâdor Khân

TAFEL I

Die *Schamseh* (Rosette) mit der Widmur die das Manuskript der Bibliothek des Prinz Bâjsonghor Bahâdor Chân zueignet

فهرست لوحه ها

۱	شمسه ، حاوی اهدا نامهٔ نسخه به شاهزاده بایسنغر	مقابل صفحهٔ عنوان
۳ ، ۲	دو صفحهٔ تذهیب شده حاوی اسم و القاب بایسُنغر میرزا	۱۲ ، ۱۳
٤	سرآغاز شاهنامه در نسخهٔ بایسنغری	۱۵
٦ ، ٥	دو صفحهٔ تذهیب شدهٔ آغاز مقدمهٔ نسخهٔ بایسنغری	۱۸ ، ۱۹
۷	صفحه‌ای تذهیب شده از آغاز شاهنامه در نسخهٔ بایسنغری	۲۰
۹ ، ۸	دو صفحهٔ تذهیب شده حاوی نامهای پنجاه تن از پادشاهان ایران	۲۲ ، ۲۳
۱۰	صفحه‌ای تذهیب شده از آغاز شاهنامه در نسخهٔ بایسنغری	۲۵
۱۲ ، ۱۱	دو صفحهٔ آخر شاهنامهٔ فردوسی در نسخهٔ بایسنغری	۲۶ ، ۲۷
۱٤ ، ۱۳	لوحهٔ آغاز : شکار شاهانه	۳۰ ، ۳۱
۱۵	فردوسی در دربار سلطان محمود غزنوی	۳۳
۱٦	آموختن جمشید هنرها و پیشه ها را به مردم	۳۵
۱۷	بند کردن فریدون ضحاک را به کوه دماوند	۳۷
۱۸	دیدار زال و رُودابه	۳۹
۱۹	نیوشیدن کیکاوس سرود را مشگر دیو را در ستایش مازندران	۴۱
۲۰	کشتن رستم دیو سپید را	۴۳
۲۱	کشته شدن سیاوش	۴۵
۲۲	به کمند آوردن رستم سرخاقان چین را	۴۷
۲۳	نبرد تن به تن رستم با برزو	۴۹
۲٤	رزم گودرز با پیران در جنگ دوازده رخ ایران و توران	۵۱
۲۵	رزم دو لشکر کیخسرو و افراسیاب به انبوه	۵۳
۲٦	آگه شدن لُهراسب ، پس از نشستن بر تخت شاهی ، از ناپدید گشتن کیخسرو	۵۵
۲۷	اسفندیار در نخستین خوان	۵۷
۲۸	کشتن اسفندیار ارجاسب را در رویین دژ	۵۹
۲۹	به هم نشستن اسفندیار و رستم پیش از نبرد تن به تن	۶۱
۳۰	گریستن فرامرز بر تابوت رستم و زواره	۶۳
۳۱	دیدن گلنار از بام کاخ اردشیر را	۶۵
۳۲	سپردن یزدگرد فرزند خود بهرام را به منذر	۶۷
۳۳	به جای آوردن بزرگمهر بازی شطرنج را و باز نمودن آن انوشیروان را	۶۹
۳٤	رزم بهرام چوبین و ساوه شاه	۷۱

LIST OF PLATES

I	The *shamseh* (rosette) with dedication to Prince Bâysonghor	*frontispiece*
II & III	Double page illumination with the name and titles of Prince Bâysonghor	12, 13
IV	The opening verses of the *Shâhnâmeh*	15
V & VI	Double page illumination at the beginning of the Preface	18, 19
VII	An illuminated page from the beginning of the manuscript	20
VIII & IX	Double page illumination with names of fifty Irânian kings	22, 23
X	An illuminated page from the beginning of the manuscript	25
XI & XII	The last two pages of the Bâysonghori manuscript	26, 27
XIII & XIV	The Frontispiece: a royal hunt	30, 31
XV	Ferdowsi at the court of Solṭân Maḥmud of Ghazna	33
XVI	Jamshid teaching his people the trades and crafts	35
XVII	Faridun has Ḍaḥḥâk nailed to the rock	37
XVIII	The meeting of Zâl and Rudâbeh	39
XIX	Key-Kâvus listening to the minstrel	41
XX	Rostam kills the White *Div*	43
XXI	The murder of Siyâvosh	45
XXII	Rostam lassoes the Khâqân of *Chin*	47
XXIII	The duel between Rostam and Borzu	49
XXIV	The final battle between Gudarz and Pirân	51
XXV	A great battle between the armies of Key-Khosrow and Afrâsiyâb	53
XXVI	Lohrâsp receives the news of the disappearance of Key-Khosrow	55
XXVII	Esfandiyâr slaying the wolves	57
XXVIII	Esfandiyâr slays Arjâsp in the Brazen Hold	59
XXIX	Esfandiyâr and Rostam on the eve of their duel	61
XXX	Farâmarz mourning over the coffins of Rostam and Zavâreh	63
XXXI	Golnâr sees Ardashir from the window	65
XXXII	Yazdegerd entrusts his son Bahrâm to Mondher	67
XXXIII	Anushirvân listening to the explanation of the game of chess	69
XXXIV	The battle between Bahrâm Chubin and Sâveh the Turk	71

TABLE DES PLANCHES

I	La *chamseh* (rosette) avec dédicace au prince Bâysonghor	*frontispice*
II & III	Enluminure à double page avec le nom et les titres du prince Bâysonghor	12, 13
IV	Les premiers vers du *Châhnâmeh*	15
V & VI	Enluminure à double page au début de la Préface	18, 19
VII	Une page enluminée du début du manuscrit	20
VIII & IX	Enluminure à double page avec les noms de cinquante rois de l'Iran	22, 23
X	Une page enluminée du début du manuscrit	25
XI & XII	Les deux dernières pages du manuscrit de Bâysonghor	26, 27
XIII & XIV	Le frontispice: une chasse royale	30, 31
XV	Ferdowsi à la cour du sultan Maḥmoud de Ghazna	33
XVI	Djamchid enseignant à son peuple les arts et les métiers	35
XVII	Faridoun fait clouer Ḍaḥḥâk au rocher	37
XVIII	La rencontre de Zâl et de Roudâbeh	39
XIX	Key-Kâvous écoutant le ménestrel	41
XX	Rostam tue le Div Blanc	43
XXI	Le meurtre de Siyâvoch	45
XXII	Rostam attrape au lasso le Khâqân de «Chine»	47
XXIII	Le duel entre Rostam et Borzu	49
XXIV	Le combat final entre Goudarz et Pirân	51

XXV Une grande bataille entre les armées de Key-Khosrow et d'Afrâsiyâb 53
XXVI Lohrâsp apprend la nouvelle de la disparition de Key-Khosrow 55
XXVII Esfandiyâr tuant les loups 57
XXVIII Esfandiyâr tue Ardjâsp dans la forteresse d'airain 59
XXIX Esfandiyâr et Rostam, la veille de leur duel 61
XXX Farâmarz pleurant sur les cercueils de Rostam et de Zavâreh 63
XXXI Golnâr aperçoit de sa fenêtre Ardachir 65
XXXII Yazdegerd confie son fils Bahrâm à Mondher 67
XXXIII Anouchirvân écoutant l'explication du jeu d'échecs 69
XXXIV La bataille entre Bahrâm Tchoubin et Sâveh le Turc 71

VERZEICHNIS DER TAFELN

I Die *Schamseh* (Rosette) mit der Widmung an Prinz Bâjsonghor ..... *Frontispiz*
II u. III Doppelseitige Illumination mit Name und Titeln des Prinzen Bâjsonghor 12, 13
IV Die Eröffnungsverse des *Schâhnâmeh* 15
V u. VI Doppelseitige Illumination am Anfang des Vorwortes 18, 19
VII Eine illuminierte Seite zu Beginn des Manuskriptes 20
VIII u. IX Doppelseitige Illumination mit den Namen von fünfzig irânischen Königen 22, 23
X Eine illuminierte Seite zu Beginn des Manuskriptes 25
XI u. XII Die beiden letzten Seiten des bâjsonghor'schen Manuskriptes 26, 27
XIII u. XIV Das Frontispiz: Eine königliche Jagd 30, 31
XV Ferdousi am Hofe Solṭân Maḥmuds von Ghazna 33
XVI Dschamschid unterrichtet sein Volk in Handwerken und Berufen 35
XVII Faridun läßt Ḍaḥḥâk an den Berg nageln 37
XVIII Zâl und Rudâbeh treffen einander 39
XIX Kej-Kâwus lauscht einem Barden 41
XX Rostam tötet den Weißen Diw 43
XXI Die Ermordung Sijâwoschs 45
XXII Rostam fängt den Châqân von *Tschin* mit dem Wurfseil 47
XXIII Das Duell zwischen Rostam und Borzu 49
XXIV Der Endkampf zwischen Gudarz und Pirân 51
XXV Ein schwerer Kampf zwischen den Heeren Kej-Chosrous und Afrâsijâbs 53
XXVI Lohrâsp erhält die Nachricht vom Verschwinden Kej-Chosrous 55
XXVII Esfandijâr erschlägt die Wölfe 57
XXVIII Esfandijâr erschlägt Ardschâsp in der ehernen Festung 59
XXIX Esfandijâr und Rostam am Vorabend ihres Zweikampfes 61
XXX Farâmarz trauert über Rostams und Zawârehs Särgen 63
XXXI Golnâr erblickt aus dem Fenster Ardaschir 65
XXXII Jazdegerd vertraut Mondher seinen Sohn Bahrâm an 67
XXXIII Anuschirwân läßt sich das Schachspiel erklären 69
XXXIV Der Kampf zwischen Bahrâm Tschubin und Sâweh dem Türken 71

لوحه‌های ۲ و ۳ دو صفحهٔ تذهیب شده حاوی اسم و القاب بایسنغر میرزا، که لوحهٔ آغاز مقدمهٔ شاهنامهٔ فردوسی بایسنغری است

PLATES II & III

A double page illumination incorporating the name and titles of Prince Bâysonghor and serving as a frontispiece to the Preface which was especially written for this manuscript

PLANCHES II & III

Une enluminure à double page comportant le nom et les titres du prince Bâysonghor et servant de frontispice à la préface rédigée spécialement pour ce manuscrit

TAFEL II u. III

Eine doppelseitige Illumination mit Nan und Titeln des Prinzen Bâjsonghor, d zugleich als ein Frontispiz zu dem eige für dieses Manuskript verfaßten Vorwo dient

لوحهٔ ٤

سرآغاز شاهنامه در نسخهٔ بایسنغری

PLATE IV

The opening verses of the *Shâhnâmeh* in the Bâysonghori manuscript

PLANCHE IV

Les premiers vers du *Châhnâmeh* dans le manuscrit de Bâysonghor

TAFEL IV

Die Eröffnungsverse des *Schâhnâmeh* in dem bâjsonghor'schen Manuskript

بنام خداوند جان وخرد
کزین برتر اندیشه برنگذرد

خداوند کیهان وگردان سپهر
فروزندهٔ ماه وناهید ومهر

بینندگان آفرینندهٔ را
نه بینی مرنجان دو بینندهٔ را

تبین دان که هرگز نیابد بدید
بوهم اندر انکس که وهم آفرید

خرد کو سخن برگزیند بپی
همانرا بپاید که بیند همی

خردراو جانرا همی سنجد او
دراندیشه سخت کی گنجد او

بهستیش باید که خستو شوی
زگفتار وپیکار ریسکو شوی

توانا بود هرکه دانا بود
زدانش دل پیر برنا بود

جوانیسته شد هستی کردگار
ازین پرده برتر سخن گاه نیست

کنون ای خردمند وصف خرد
بدین جایگه گفتن اندر خورد

کنون تا چه داری بیار از خرد
که گوش ستاینده زو برخورد

خرد ترا زهرچه بزدانت داد
ستایش خرد را بهازراه داد

خرد رهنمای وخرد دلگشای
خرد دست گیرد بهر دو سرای

نه بینی جان خرد آسایی دهد
نه جان نیز خود روشنایی دهد

خداوند نام وخداوند جای
زنام ونشان وگمان برتر است

نگارنده برشده کو هرست
که اورا نه از نام واز جای نگاه

نیابد بدو نیز اندیشه راه
سخن هرچه زین گوهر اندیشه کرد

نیابد بدو راه جان وخرد
ستودن بداندازهٔ اوراچو هست

میان بندگی را بپایدت بست
ستود آفریننده را چون توان

که بر تر بود از گمان وزبان
بدین آلت ورای وجان وزبان

بزرگی بفرمانش گردن نگاه
پرستنده باشی وجوینده راه

زهستی مر اندیشه را راه نیست
ازین پرده برتر سخن گاه نیست

بدین جایگه گفتن اندر خورد
کنون ای خردمند وصف خرد

که کوشش ستاینده زو برخورد

ستایش خرد را بهازراه داد

زهر بدخرد را بپرهیزکاری دهد
خرد برنوا را نگهداری دهد

خرد دوررا دارد روان از گناه
خرد دان هنر بدکنرا پناه

لوحهٔ ۵ و ۶

دو صفحهٔ تذهیب شدهٔ آغاز مقدمهٔ شاهنامهٔ فردوسی، نسخهٔ بایسنغری.

PLATES V & VI

The illuminated pages at the beginning of the Preface to the Bâysonghori manuscript

PLANCHES V & VI

Deux pages enluminées au début de la Préface du manuscrit de Bâysonghor

TAFEL V u. VI

Die illuminierten Seiten am Anfang des Vorwortes zu dem bâjsonghor'schen Manuskript

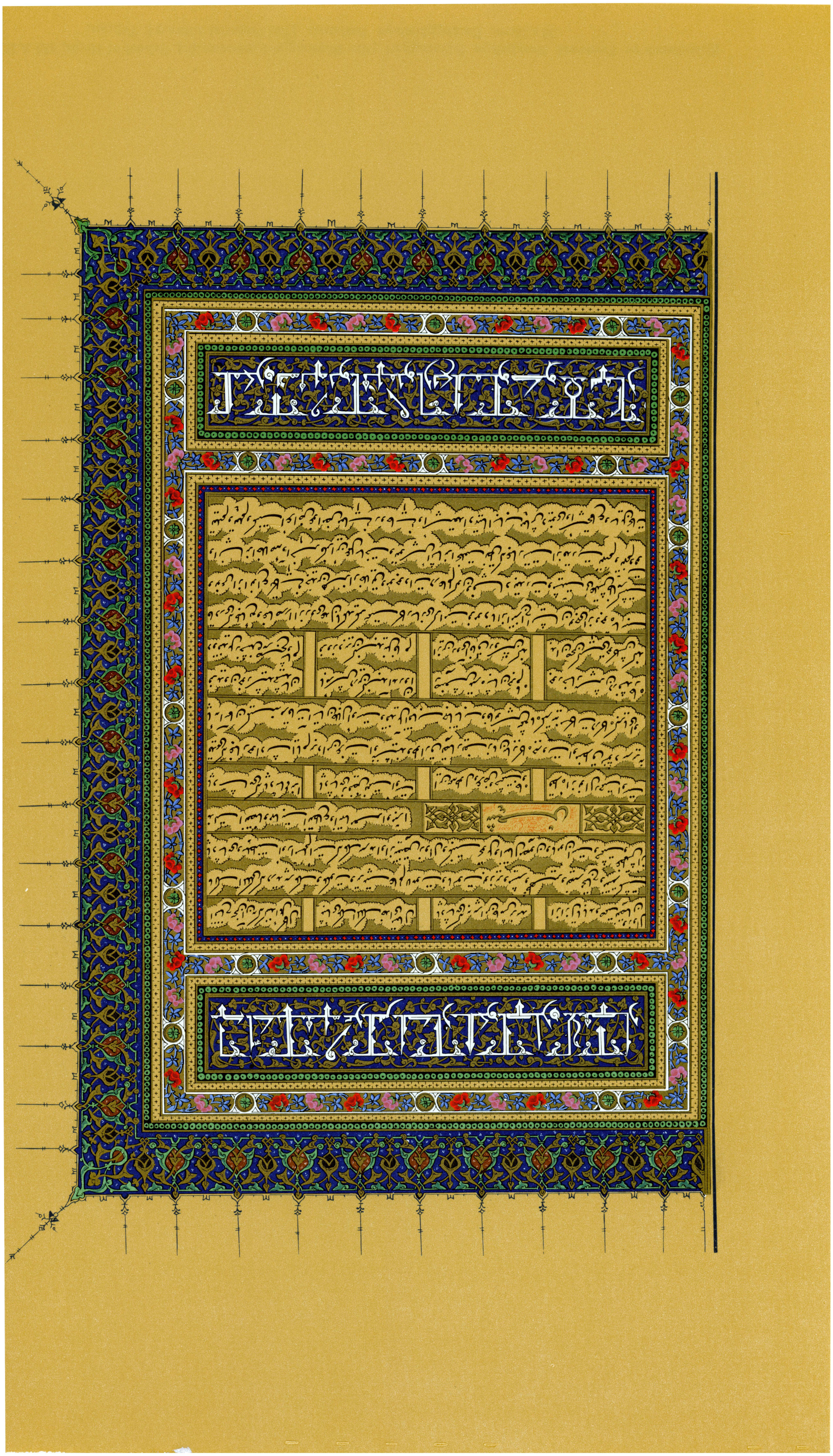

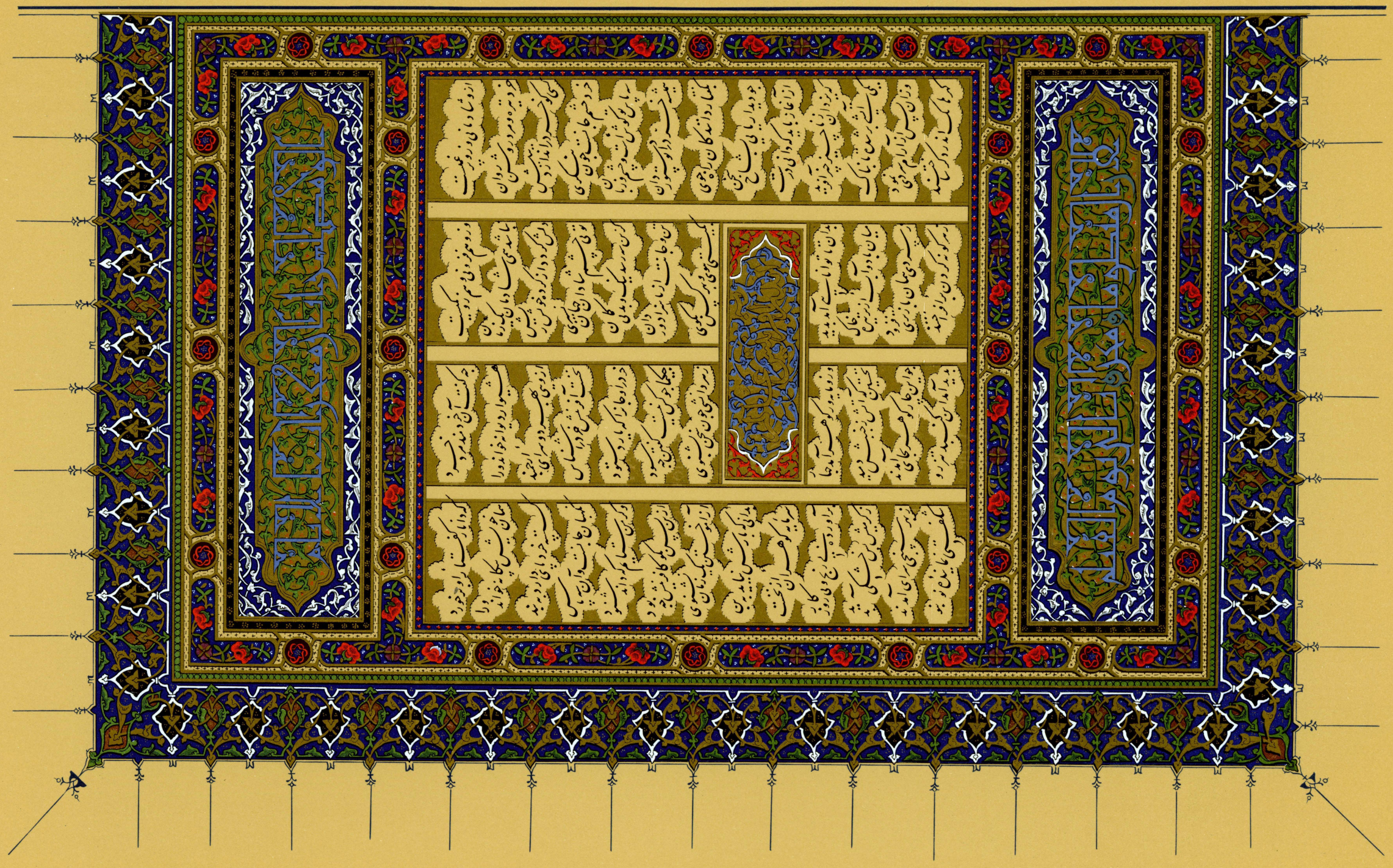

لوحهٔ ۷ صفحه‌ای تذهیب شده از آغاز شاهنامهٔ فردوسی نسخهٔ بایسنغری.

PLATE VII	PLANCHE VII	TAFEL VII
An illuminated page from the beginning of the Bâysonghori manuscript	Une page enluminée du début du manuscrit de Bâysonghor	Eine illuminierte Seite zu Beginn des bâjsonghor'schen Manuskriptes

←

لوحه‌های ۸ و ۹

دو صفحهٔ تذهیب شده حاوی نامهای پنجاه تن پادشاهان ایران که در شاهنامه یاد شده اند، از کیومرث تا یزدگرد. این دو صفحه درست پیش از سر آغاز شاهنامه در نسخهٔ بایسنغری آمده است

PLATES VIII & IX

A double page illumination containing the names of the fifty Irânian kings, from Keyumarth to Yazdegerd, mentioned in the *Shâhnâmeh*. These two pages immediately precede Ferdowsi's opening verses in the manuscript

PLANCHES VIII & IX

Une enluminure à double page contenant les noms des cinquante rois de l'Iran, de Keyoumarth à Yazdegerd, mentionnés dans le *Châhnâmeh*. Ces déux pages précèdent immédiatement les premiers vers de Ferdowsi dans le manuscrit de Bâysonghor

TAFEL VIII u. IX

Eine doppelseitige Illumination mit den Namen der fünfzig irânischen Könige, die in dem *Schâhnâmeh* erwähnt werden, von Kejumarth bis Jazdegerd. In dem bâjsonghor'schen Manuskript gehen diese beiden Seiten den Eröffnungsversen Ferdousis unmittelbar voraus

→

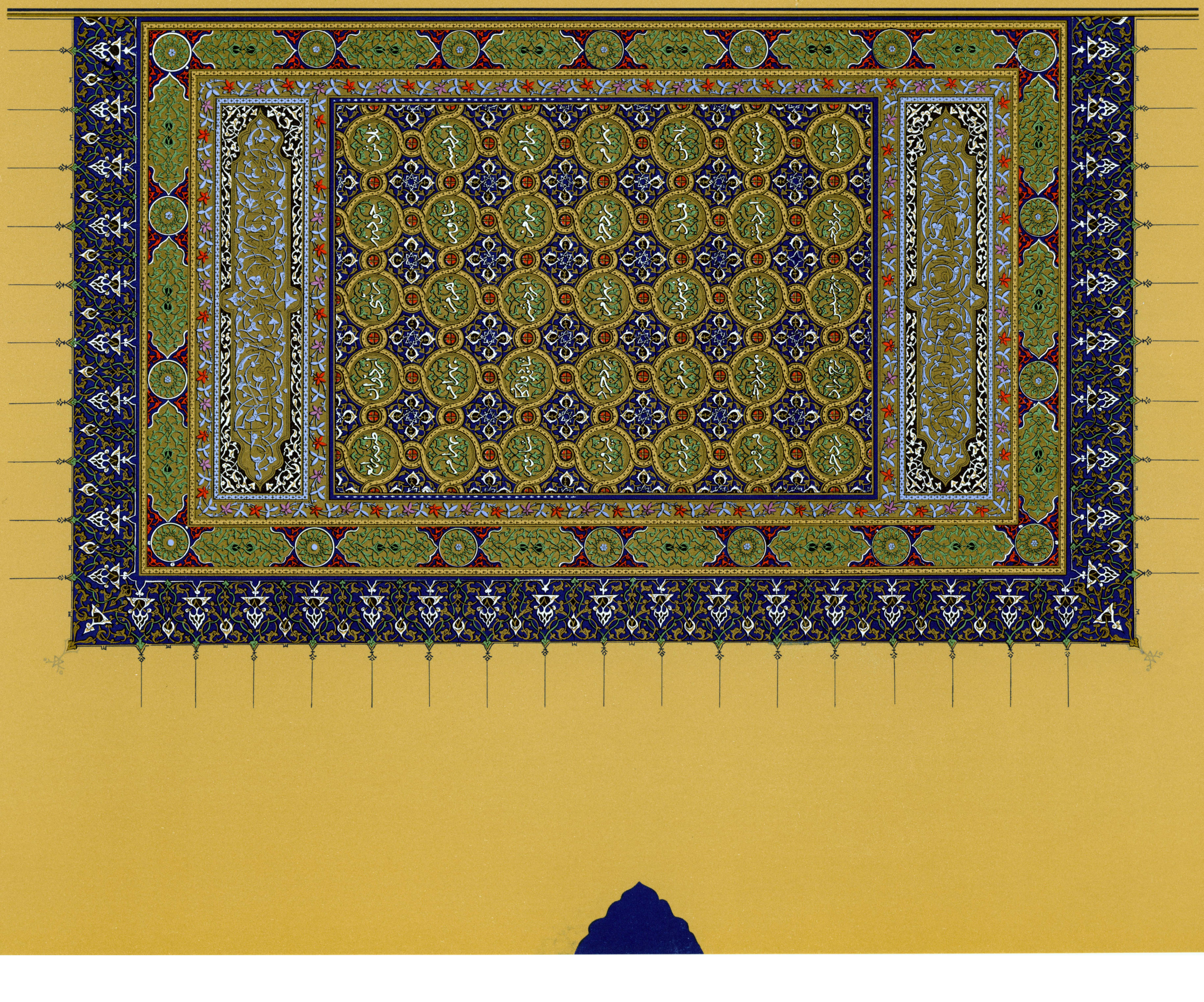

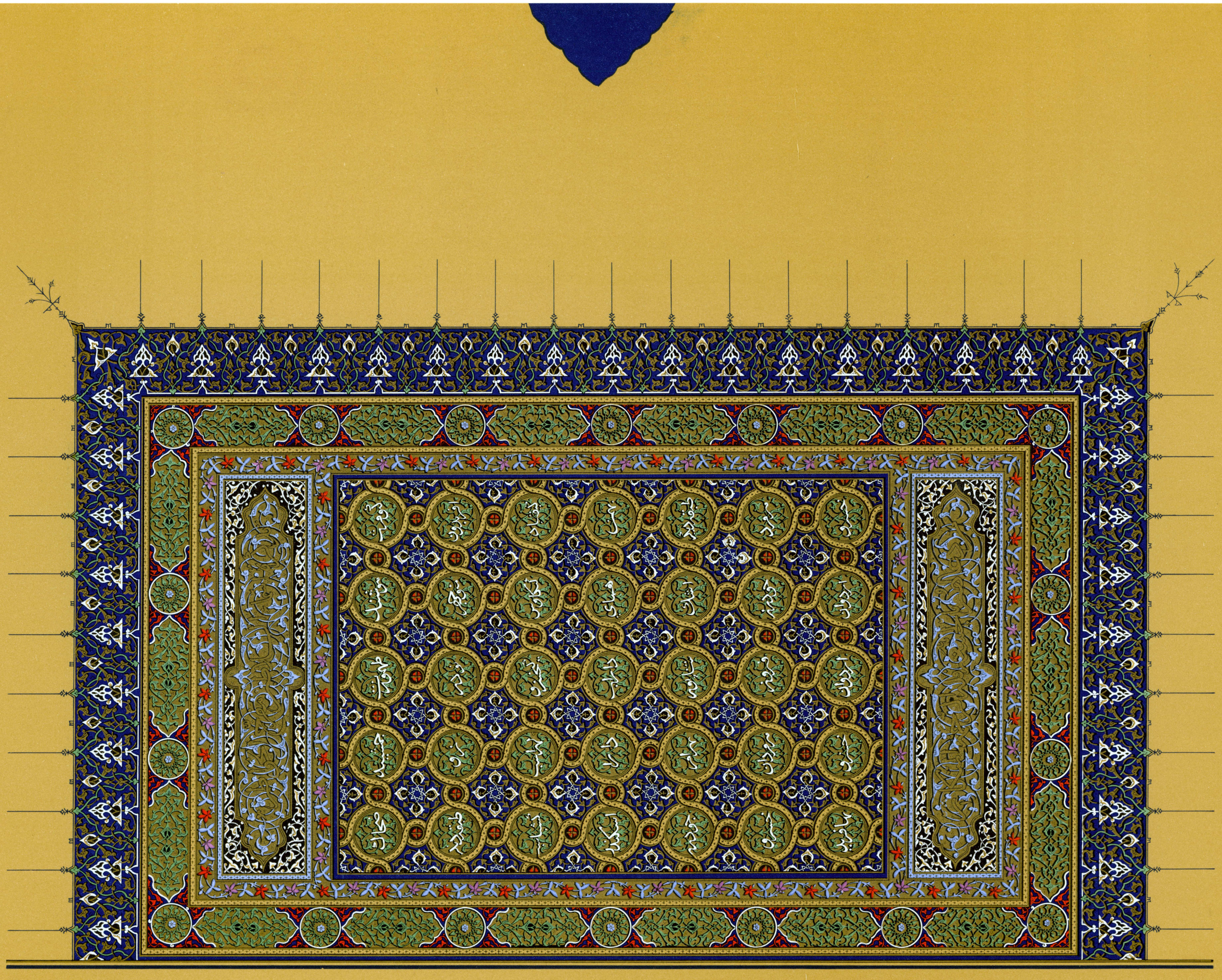

لوحهٔ ۱۰

صفحه‌ای تذهیب شده از آغاز شاهنامه فردوسی نسخهٔ بایسنغری.

PLATE X

An illuminated page from the beginning of the Bâysonghori manuscript

PLANCHE X

Une page enluminée du début du manuscrit de Bâysonghor

TAFEL X

Eine illuminierte Seite zu Beginn des bâjsonghor'schen Manuskriptes

در بیان آفرینش افلاک و انجم

ابر ده و دو هفت شد کدخدای
گرفتند هر یک سزاوار جای
در بخشش و داد آمد پدید
ببخشید دانا چنان چون سزید
فلکها یک اندر دگر بسته شد
بجنبید چون کار پیوسته شد
زمین را بلندی نبد جایگاه
یکی مرکزی تیره بود و سیاه
ستاره بسر بر شگفتی نمود
بخاک اندرون روشنایی فزود
زمین شد بکردار روشن چراغ
چو دریا و چون کوه و چون دشت و راغ
ببالید کوه آبها بردمید
سر رستنی سوی بالا کشید
همی بر شد ابر و فرود آمد آب
همی گشت گرد زمین آفتاب
گیا رست با چند گونه درخت
به زیر اندر آمد سرانشان ز بخت
ببالد ندارد جز این نیروی
نپوید چو پویندگان هر سوی
از آن پس چو جنبنده آمد پدید
سر رستنی سوی خویش آورید
سرش زیر نامد بسان درخت
نگه کرد باید بدین کار سخت
خور و خواب و آرام جوید همی
وزان زندگی کام جوید همی
نه گویا زبان و نه جویا خرد
ز خار و ز خاشاک تن پرورد
نداند بد و نیک فرجام کار
نخواهد از او بندگی کردگار
چو دانا توانا بد و دادگر
از ایرا نکرد ایچ پنهان هنر

در آفرینش مردم

ز مرغ و ز ماهی ز دام و دد
نه دانش پدید آمد و نی خرد
خرد بخشیان چون خرد داده ست
بجز زندگی مرگ را زاده ست
چنین است فرجام کار جهان
نداند کسی آشکار و نهان
چو زین بگذری مردم آید پدید
شد این بندها را سراسر کلید
سرش راست بر شد چو سرو بلند
بگفتار خوب و خرد کاربند
پذیرنده هوش و رای و خرد
مر او را دد و دام فرمان برد
ز راه خرد بنگری اندکی
که معنی مردم چه باشد یکی
گر مردم چنین خوانی مرا
جز اینش نشانی ندانی همی
ترا از دو گیتی برآورده اند
بچندین میانجی بپرورده اند
نخستین فطرت پسین شمار
توی خویشتن را به بازی مدار
شنیدم ز دانا دگرگون از این
چه دانیم راز جهان آفرین
نگه کن سرانجام خود را ببین
که کاری نیابی برین برگزین
برنج اندر آری تنت را رواست
که خود رنج بردن بدانش سزاست
برنج اندر است ای خردمند گنج
نیابد کسی گنج نابرده رنج
چو خواهی که یابی ز هر بد رها
سر اندر نیاری بدام بلا
نگه کن بدین گنبد تیزگرد
که درمان از و نیست و زو نیست درد
نه گشت زمانه بفرسایدش
نه آن رنج و تیمار بگزایدش
نه از جنبش آرام گیرد همی
نه چون ما تباهی پذیرد همی
ازو مان فزونی و هم زو نهار
بدو نیک نزدیک او آشکار

اندر آفرینش آفتاب

ز یاقوت سرخست چرخ کبود
نه از آب و باد و نه از گرد و دود
بچندان فروغ و بچندین چراغ
بیاراسته چون بنوروز باغ
روان اندرو گوهری دلفروز
کز و روشنایی گرفتست روز
که هر بامدادی چو زرین سپر
ز مشرق برآرد فروزنده سر
زمین پوشد از نور پیراهنا
شود تیره گیتی بدو روشنا
چو از مشرق او سوی مغرب رسید
ز مشرق شب تیره سر بر کشید
نگیرند بر یکدگر ره گذر
نباشد ازین یک روش راست‌تر
ایا آنکه تو آفتابی همی
چه بودت که بر من نتابی همی
چراغست مر تیره شب را بسیج
نه بینند بر یک نهادش بسیج
چو سی روز گردش بپیماید او
دو روز و دو شب روی ننماید او
پدید آید آنگاه باریک و زرد
چو پشت کسی کو غم مهر خورد
چو بیننده دیدارش از دور دید
هم اندر زمان زو شود ناپدید
دگر شب نمایش کند بیشتر
ترا روشنایی دهد بیشتر
بدو هفته گردد تمام و درست
بدان باز گردد که بود از نخست
بود سر شب آنگاه باریک‌تر
بخورشید تابنده نزدیکتر
بر این سان نهادش خداوند داد
بود تا بود هم برین یک نهاد
ترا دانش و دین رهاند درست
در رستگاری ببایدت جست
اگر دل نخواهی که باشد نژند
نخواهی که دایم بوی مستمند
بوی در دو گیتی ز بد رستگار
نکو نام باشی بر کردگار
بگفتار پیغمبرت راه جوی
دل از تیرگیها بدین آب شوی
چه گفت آن خداوند تنزیل و وحی
خداوند امر و خداوند نهی
که خورشید بعد از رسولان مه
نتابید بر کس ز بوبکر به
عمر کرد اسلام را آشکار
بیاراست گیتی چو باغ بهار
پس از هر دوان بود عثمان گزین
که با شرم و را بود آیین دین
چهارم علی بود جفت بتول
که او را بخوبی ستاید رسول

در نعت رسول علیه السلام

که من شهر علمم علیم در است
درست این سخن گفت پیغمبر است
گواهی دهم کین سخن را ز اوست
تو گویی دو گوشم بر آواز اوست
علی را چنین گفت و دیگر همین
کز ایشان قوی شد بهر گونه دین
نبی آفتاب و صحابه چو ماه
بهم بستی یکدگر راست راه
منم بنده اهل بیت نبی
ستاینده خاک پای وصی
ابا دیگران مر مرا کار نیست
بدین در مرا جای گفتار نیست

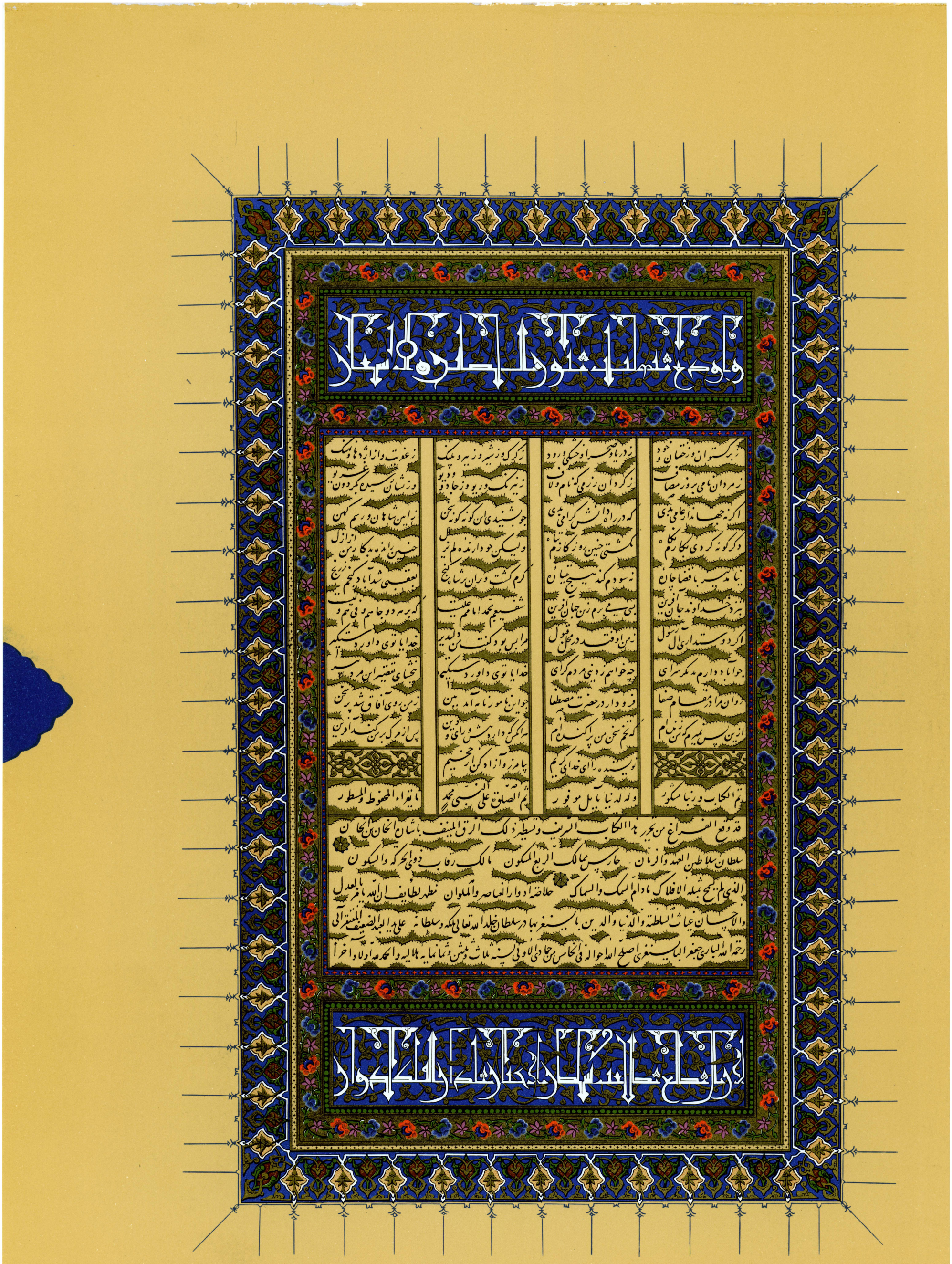

داستان رستم و اسفندیار

جهاندار اگر نیستی یک دست — مرا بر سر کاه بودی نشست — جوسال اندر آمد نبهتاد و یک — همی زیر پت اندر آرم فلک

خجانش پستانم که اندر جهان — سخن ماند از ما همان و نهان — مرا از بزرگان ستایش بود — ستایش ورا در فزایش بود

که جاوید یاد آن خردمند مرد — همیشه بکام دلش کار کرد — منش رای و سم دانش و هم نسب — جراغ عجم آفتاب عرب

سر آمد کنون قصهٔ یزدگرد — مباد نشنداریم روزی ازو — زبیجارگی شد بهج و بشتاد سال — بنام جهان داور کرد کار

تن شاه محمود دایم بباد — سرش سبز و جانش شاد باد — بسی رنج بردم بدین سال سی — عجم زنده کردم بدین پارسی

خجان خسروانان و کردان گشان — که دادم ازین قصه نشان نشان — همه مرده ارزنده کردم بباز — نمیرم ازین پس که من زنده ام

بفرخی فال و بهنگام نیک — با آغاز کردم بنام یزدگرد — نمانم که از نامه یابد رهی

بود بیت سی هزار پور هنر — سخنهای شایسته آید بکار — اگر باز جویی ازو بیت بد

بداندیش گش روز نیکی مباد — سخنهای یکسر همه یاد باد — بر پادشا جون نیم زشت گشت

کنون عمر نزدیک شصت رسید — امیدم بیکان بر باد شد — جو روز جوانی به پیری رسید

رعیت بود زین پس از من گله — حکومت بداد ار کند هر که مه — نه ممسک بداین باد شاه و نه

فزون باد از من بنام مهر — ز شه شادمان شد دعای سپهر — من از جود او جون گشایم دعا

جو با من شه از جود پیوست نخ — حدیث فغ بر نوشتم سخ — دعای بزرگ بدم از گنج شاه

جو دهیم داریش ماند نژاد — زدهیم داران نیاورد یاد — اگر منصفی بودی از راستان

بگفتی که من در نهاد سخن — بداد سم از طبع داد سخن — جهان از سخن کرده ام جون بهشت

سخن گستران پیش کردار بوده اند — سخنهای اندازه بوده اند — ولیک ار جه بود نداشان بسی

زابیات زیبا دوره ی هزار — سخن جمله در شش کار زار — ز شمشیر و گرز و زوبین و کمند

ز کوپال و از نیزه های بلند

لوحه‌های ۱۱، ۱۲

دو صفحهٔ آخر شاهنامهٔ فردوسی، نسخهٔ بایسنغری. تاریخ پایان که در انجام نسخه ثبت شده ۸۳۳ هـ ق (۱۴۳۰م) است

PLATES XI & XII

The last two pages of the Bâysonghori manuscript. The date of completion recorded in the colophon is 833 A.H. (A.D. 1430)

PLANCHES XI & XII

Les deux dernières pages du manuscrit de Bâysonghor. La date d'achèvement du manuscrit, mentionnée dans le colophon, est 833 de l'hégire (1430 apr. J.-C.)

TAFEL XI u. XII

Die beiden letzten Seiten des bâjsonghor'schen Manuskriptes. Das in dem Kolophon verzeichnete Datum der Fertigstellung ist das Jahr 833 der Hedschra (1430 n. Chr.)

لوحه‌های ۱۳، ۱۴

لوحهٔ آغاز: شکارشاهانه

PLATES XIII & XIV

The Frontispiece: A Royal Hunt

PLANCHES XIII & XIV

Le frontispice: une chasse royale

TAFEL XIII u. XIV

Das Frontispiz: Eine königliche Jagd

لوحهٔ ۱۵

فردوسی در دربار سلطان محمود غزنوی

PLATE XV

Ferdowsi at the Court of Solṭân Maḥmud of Ghazna

PLANCHE XV

Ferdowsi à la cour du sultan Maḥmoud de Ghazna

TAFEL XV

Ferdousi am Hofe Solṭân Maḥmuds von Ghazna

ارباب فضایل ساکن شد و با خود می اندیشید که آن جماعت که بد و این خرد و ساده اند اصحاب غرض اند شاید که بنا بر مثل التماس لاتجب اخلاص این صورت اظهار
می کنند و درین حال بدیع الدین کاتب را با عنصری و رودکی سببی از اسباب مخالفتی افتاد و مناقشه و مجادله رسید اشان در اثنای مباحثات باز کردانید ن
فردوسی را استاد بدیع الدین کردند و بدیع الدین از آن معنی متوهم شد و سلطان محمود را در مثل آن قضایا سیاستی بالغ علی طبقه بود فی الحال قاصدی را تعیین کرد و پیش
فردوسی فرستاد و صورت حسد اباع و تدبیرات ایشان در باز کردانیدن فردوسی و او را یوسف ساختن تمامی مفصل و مشروح باز نمود و گفت مرحکایت که ازین باب
بدان جناب رسانیده اند کذب محض و بطلان صرح بوده است اکنون اگر خانک در شعر با ایشان برابری نمی تواند کرد

شعر

جوانید در عرصه داوری	دلیران صف سخن گستری	بگوپال فضل و سنان هنر	همی حمله آرند بر یکدگر

اگر خود را در یابی جواب ایشان نمی داند درآمدن مبارعت نماید که آستمام سلطان و غایت و ترتیب او در حق این طایفه زیادت ازانست که تقریر توان کرد چون فردوسی بر مکتوب
بدیع الدین کاتب اطلاع یافت و غرض اصحاب معلوم کرد جواب بدیع الدین بعبارتی فصیح در قلم آورد و این ابیات در ان مکتوب درج ساخت

بیت

بگوش از سر و سیم سی مژدها	دلم گنج گوهر زبان ژاژ دها	چه سنجد سمر ان من عنصری	کجا چون کسد پیش کلبن سری

زمی دانشی ماشد و کودکی	که رای فرونی ز مندرودکی

فی الجمله از هرات روان گشت و بغزنی رسید و بعضی خبان گویند که فردوسی را از عمال طوس نظلمی رسید بود و بغزنین آمده در آن ایام سلطان محمود از تاریخ ملوک عجم منت
داشتن اختیار کرده بود و بهفت سال عزداده که هر یک داستانی بنظم آورند شعر هر کدام که خوبتر باشد تمام کتاب بعهده او کنند و اسامی شعرای هفت کانه این
عنصری فرخی زینبی عسجدی مسجک ترمذی حکیم جبک زن ابوحنیفه اسکاف و حصه عنصری داستان سهراب افتاده بود و شعرای
سبعه که سیارات سپهر سخن و ری بودند با مثال امر سلطان مشغول شدند در اثنای این حال فردوسی بغزنی رسیده بکنار باغی فرود آمد و کس بشهر فرستاد تا بعضی دوستان را
از رسیدن او اعلام دهد و صوبی ساخت و دوکانه بگزارد اتفاقا شعرای چهارگانه عنصری و فرخی و عسجدی هر یک با غلامی خوب صورت از خزینان گرخته صحبتی خلوت
داشتند در آن باغ و چون فردوسی از نماز فارغ شد خواست که زمانی نیز دیگ ایشان بجوشد چون متوجه شد ایشان با خود گفتند که این زاهد خشک وقت ما منغص خواهد کرد
واجب الدفعت یکی از ایشان گفت ما او بدستی کنیم تا برود عنصری از آن مبع کرد دیگری گفت هر یک مصراعی بگوییم در قافیه مشکل و از ذوالمعانی رابع گیریم
اگر بگوید حجت را شاید و الا عذری باشد چون برسید او را تعلمی نمودند و صورت حال تقریر کردند او در جواب گفت اگر توانم بگویم والا رحمت بر هم عنصری گفت این

تباعد است	جون عارض تو ماه نباشد روشن	مانند رخت گل نبود در گلشن	
مرگانت همی گذر کند بر جوشن	مانند سنان گیو در جنگ بیژن		

ایشان گفتند جنگ گیو و بیژن برسیدند تقریری خوش کرد و جنانک مجموع فضل او را مسلم داشتند

لوحهٔ ۱۶

آموختن جمشید هنرها و پیشه‌ها را به مردم

PLATE XVI

Jamshid teaching his people the trades and crafts

PLANCHE XVI

Djamchid enseignant à son peuple les arts et les métiers.

TAFEL XVI

Dschamschid unterrichtet sein Volk in Handwerken und Berufen

پادشاهی جمشید و مقتصد سال داد

لوحهٔ ۱۷

بند کردن فریدون ضحّاک را به کوه دماوند

PLATE XVII

Faridun having carried the wicked King Ḍaḥḥâk to Mount Damâvand, has him nailed to the rock

PLANCHE XVII

Faridoun, après avoir transporté le mauvais roi Ḍaḥḥâk sur le mont de Damâvand, le fait clouer au rocher

TAFEL XVII

Faridun läßt den dämonischen König Ḍaḥḥâk an den Berg Damâwand nageln, nachdem er ihn dorthin geschafft hat

بسی بندشان داد و کرد آفرین
بدان تا جهان از بدان ایمن است
وگرنی من اندر سپهر بلند
که تا اژدها را برون آورد
همی راند از آن جای تا شهر خوان
همی راند او را بکوه اندرون
مبر جز کسی را که نگزیردت
بکوه اندرون جای تنگش کنید

همی یاد کرد از جهان آفرین
بفرمان من اند سمارارها
بسی سالها سال بود همی
ببندگندی جان چون سزید
جهانرا خوان شوی سرخوان
همی خواست کردن سرش را نگون
بهنگام سختی بیرگردت
نگه کرد عماری بیش تا بدید

بیامد سمارارها را بخواند
چو بخشایش آورد نیکی دهش
مهان شد او خاک داد از بر او
دهادم برون رفت لشکر ز شهر
بسا روزگارا که بر کوه و دشت
بیامد سمارارها سروش
سیاورد ضحاک را چون نوند
بیاورد سمارارهای گران

همی گفت کین جایگاه منست
پیاکی بیاید سپردن رهش
زدرگاه برخاست اوای کوس
ازان شهر نایافته شاه بهر
گذشت بسیار و خواهد گذشت
نخوابی یکی راز گفتش بگوش
بکوه اندرون دادشان جای بند
بجایی که مغزش نبود اندران

بنال اختر خوشان روشنست
منم گفت یزدان پاک ایزدست
ز درگاه بر خاست آوای کوس
همه شهر دیده بدرگاه بر
بیرند ضحاک را بسته خوار
بران کوه ضحاک را بسته سخت
که این بسته را دار و ماوند کوه
فرو بست دستش بدان کوه بر

که نزدان پاک ایزدان گروه
شاید نشستن بگه جای بر
خروشان بران روز کوتاه بر
پشت سیاوشی برافگند زار
سوی شهر خوان برد بیدار بخت
بدین گونه بیچاره ماند بدرد
بماند از بدخت او مانده خیره
بدان تا بماند بتنگی دراز

برانگیخت تا راز البرز کوه
بیامد سمارارها را بخواند
چو بخشایش آورد نیکی دهش
مهان شد او خاک داد از بر او
دهادم برون رفت لشکر ز شهر
بسا روزگارا که بر کوه و دشت
بیامد سمارارها سروش
سیاورد ضحاک را چون نوند
بیاورد سمارارهای گران

همی گفت کین جایگاه منست
پیاکی بیاید سپردن رهش
زدرگاه برخاست آوای کوس
ازان شهر نایافته شاه بهر
گذشت بسیار و خواهد گذشت
نخوابی یکی راز گفتش بگوش
بکوه اندرون دادشان جای بند
بجایی که مغزش نبود اندران

بنال اختر خوشان روشنست
منم گفت یزدان پاک ایزدست
ز درگاه برخاست آوای کوس
همه شهر دیده بدرگاه بر
بیرند ضحاک را بسته خوار
بران کوه ضحاک را بسته سخت
که این بسته را دار و ماوند کوه
فرو بست دستش بدان کوه بر

که نزدان پاک ایزدان گروه
شاید نشستن بگه جای بر
خروشان بران روز کوتاه بر
پشت سیاوشی برافگند زار
سوی شهر خوان برد بیدار بخت
بدین گونه بیچاره ماند بدرد
بماند از بدخت او مانده خیره
بدان تا بماند بتنگی دراز

بماند او بران کوه تنها بخت
بیا تا جهان را بدیشیریم
سخن راند از تو بهی یادگار
فریدون زکاری که کرد ایزدی
سه دیگر که کین پدر باز خواست
بکوشش همه دست نیکی بریم
سخن راحتین چاره مایه دار
نخستین جهان را بشست ایزدی
جهان و ثره بر خویش کرد راست

وزو هوش دل برزمین ریخته
نمانده همی نیک و بد پایدار
فریدون فرخ فرشته نبود
نکی پیشه بند ضحاک بود
جهانا چه بد بهره مند کهری

ازو نام ضحاک گون خاک شد
همانا همی نیک و بد پایدار
زمشک و زعنبر سرشته نبود
که پیدا کر بود و ناپاک بود
که خود پروراني و خود شکري

جهان از بدا و همه پاک شد
همان نه که یکی بود و یادگار
بداد و دهش یافتی ای سکوی
و دیگر که گیتی ز ما نخردان
نگه کن کجا آفریدون گرد

نشسته سدا از خوش و سوگ او
همان گنج دینار و کاخ بلند
تو دادو دهش کن فریدون توی
پیالود و بستد ز دست بدان
که از دست ضحاک شاهی ببرد

لوحهٔ ۱۸

دیدار زال و رُودابه

PLATE XVIII

The meeting of Zâl and Rudâbeh

PLANCHE XVIII

La rencontre de Zâl et de Roudâbeh

TAFEL XVIII

Zâl und Rudâbeh treffen einander

دیدن الهرود بابه گلگرا

یکی رفت ارمان دلبر ماه روی
حنین کنت کا کنون ن چان جوی

یکی خانه بودش چو خرم بهار
زهر برزکان بروبز نگار

پیشه گل و نرگس و ارغوان
همین شاخ سنبل بدیگر گران

چو خورشید مانده شد ناپدید
درحجره بستند و کم شد کلید

سهمد سوی کاخ بهادروی
جان خون بود مرد درجبت وجوی

جوان دور دیستان سام سوار
بدیدامدان خترنامدار

زدولت همیشه دلت شاد باد
روانت زدرد و غم آزاد باد

سپهبد جوان را چو اواشنید
نکه کرد خورشید رخ رابدید

چه مایه پشیمان دیده اندر سمک
خوشان بده پش یزدان پاک

یکی چاره راه دیدار جوی
چه باشی تو بربان و من بکوی

چه اندرچم و مار بر مار بر
براین عهش ار بر نار بر

پس از باره رو و به اواز داد
که ای پهلوان بچه کرد راد

نکه کرد زال اندران، روی
بکفتی بماند اندران کفت وکوی

کرمن دست راچیره درجان زنم
برین جسته دل نرنکان نم

چو بر بام آبان بنشست باز
بیامد پری روی و برد ش نماز

سوی خانه زرنکار امدند
بدان مجلس با هوار امدند

همی کار ساز مدرود ابه رود
سرانجام این کار فرخنده باد

نهانی زخویشان اومر که بود
طبقهای زرین پر استند

می و مشک و عنبر بر امیختند
بروشن کلاب اندر انداختند

برامد همی ماه خورشید بوی
ازان خانه ماه خورشید روی

که شد ساخته کار بکدار کام
پرستنده شد سوی دستان سام

چو سرو سهی بر سرش ماه نام
برامد سیه چشم کلرخ بیام

چم خرخ زرین کمین تو باد
درود جهان افرین بر تو باد

که آمد پیاده زپرده سرای
برنجیدت ان خسروانی دوپای

درودت زمن آفرین از سپهر
چنین داد پاسخ که ای ماه چهر

مدن خوب کفتار با ناز تو
کنون شاد کشتم با واز تو

که از مشک زان سان بچه کمند
کمندی کشاد او زسرو بلند

که افکندان ماه خورشید روی
زمشک و عبیرست یا خود زموی

زهر تو باید همی کیسوام
بکیران سه کیسوازیک سوام

خنن روز خورشید روشن نهاد
چنین داد پاسخ که ان مشک داد

برامد زبن تا بسر کمیز
بخلقه درآمد سر کنگ

مدت اندرون دست ساخ بلند
فرود آمد از بام کاخ بلند

دو پیچاد بکشاد و اواز داد
که شادامدی ای جوانمرد شاد

برستنده خرم دل و شاد باد
جانی سراپا که او کرد یاد

شده بام اران کوه تابناک
زعکس رخ سرخ تا قوت خاک

همی خواستم تا خدای جهان
نماید بمن دوست اندر نهان

پسهد کفت و پری رخ نشود
زسر شعر کفتار بکشاد زود

فروشت کیسو ازان کنکره
بدل زال کفت این کمندی سره

کنون رود بر یازو برگشتهان
بپیر نکشای و جنک کان

بسا سیدسیکن کمندش سویس
که بشنید اواز بوسعروس

کمندار ری بستود داد خم
بکند خوار و زد هیچ دم

کرفتند زبان دست دستهان
برفتند سرد بکردار ست

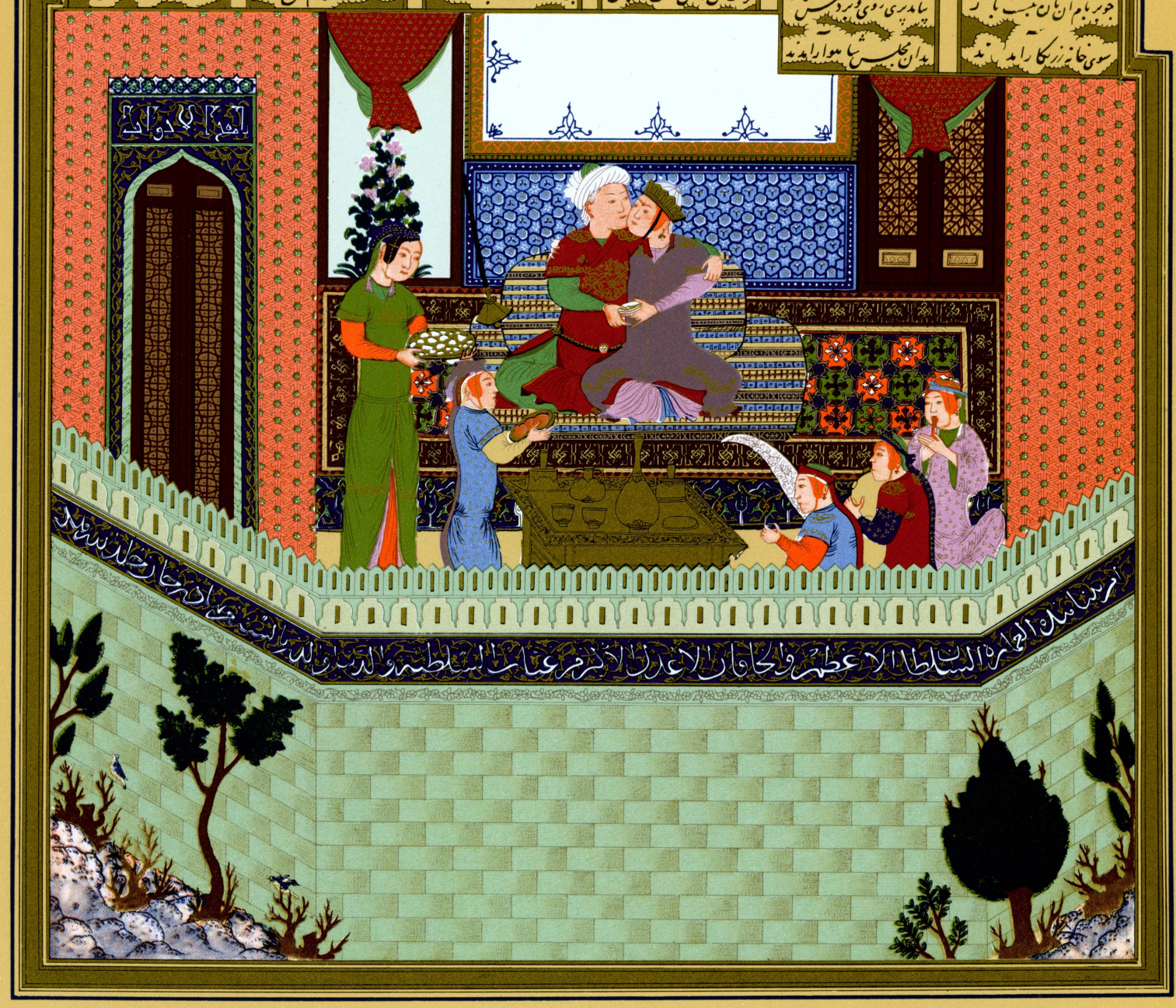

لوحهٔ ۱۹

نیوشیدن کیکاوس سرود را مشگر دیو را در ستایش مازندران

PLATE XIX

Key-Kâvus listening to the song in praise of Mâzandarân sung by a Div who has taken the form of a wandering minstrel

PLANCHE XIX

Key-Kâvous écoutant la chanson à la louange du Mâzandarân, chantée par un Div qui a pris l'apparence d'un ménestrel

TAFEL XIX

Kej-Kâwus hört einem als Barde verkleideten Diw zu, der ein Lied zur Verherrlichung der Provinz Mâzandarân singt

برفت از در پرده سالار بار
چنین گفت کای نامور شهریار
برآورد مازندران را بپای
بیفکنش کز لشکری بر درت
نوازنده بلبل بباغ اندرون
دی و آذر و بهمن و فروردین
همی شاد گردد بروشن روان
بپرد و نه گرم و نه سیمه بهار
همی شاد گردد بروشن روان
همیشه برازلاله پنی زمین
همیشه بروبوم آن آباد باد
همیشه بپاسایدازجست وجوی
همیشه بروبوشش آباد باد
که دربوستانش همیشه گلست
بنفشه تاشش اوتاه خشد
سه ساله خندان لب جویبار
سه ساله هرجای رنگست وبوی
بگوه اندرون لاله وسنبلست
بزرود سازانش جای باخشد
بهر جای بازشکاری نگار
سه ساله خندان لب جویبار

لوحهٔ ۲۰

کشتن رستم دیو سپید را

PLATE XX

Rostam kills the White Div

PLANCHE XX

Rostam tue le Div Blanc

TAFEL XX

Rostam tötet den Weißen Diw

همیدون بدل کف دیو سپید
که از جان شیرین شدم ناامید

بزد دست و برداشتش نره شیر
بگردن برآورد و افکند زیر

همه غار پیکر پر از کشته بود
جهان سبجود دریای خون گشته بود

بدرید پی و پوست یام رها
جهان گرسنه می برون کرد جان

بهتر نه کهتر ز مادر بزاد
فرو برد خنجر دلش بر درید

نه پیشه نه نیرم ز نامآوران
جگرگاه شان ترتر پیرون کشید

برآویخت با ولادان کشمه جگر
بخیزی که دادی دلم را نوید

بگی کارش است و رنج دراز
سوی شاه کاوس نهاد سر

بدو گفت اولاد کای نره شیر
همی مازخواهد دلم را امید

جهان از تنعم آوریدی بزیر
به پیمان شکستن نه اندر خوری

که شیر ژیانی و یکه منطری
همی شاه مازندران را زکاه

بیاید زدن تا بخواهد بجان
که هم با نشیبست و هم با فراز

بدو گفت رستم که مازندران
شاهان هند تو دارد تنم

سر دیو و جادو و مرد اران هزار
بیاید فکندن نخجیر زبار

بزیر کمندت همی بسکنم
سپارم تو از کران تا کران

لوحهٔ ۲۱

کشته شدن سیاوش

PLATE XXI

The Murder of Siyâvosh

PLANCHE XXI

Le meurtre de Siyâvoch

TAFEL XXI

Die Ermordung Sijâwoschs

پیاده همی بر دو موزش کشان
جدا کرد از ان سرو سیمین برش
جوامد بدان جایگاه پشان
همی رفت در طشت خون از برش
پیکند پیل را یا زیر خاک
نه شرم آمدش زان نه پند پاک
که آن روز افکنده بودند تر
یکی طشت پنهاد زیرین گردی
سیاوخش و گرشیوز تیز و بر
بپیچید چون کو سپندش روی

لوحهٔ ۲۲

به کمند آوردن رستم سر خاقان چین را

PLATE XXII

Rostam lassoes the Khâqân of Chin

PLANCHE XXII

Rostam attrape au lasso le Khâqân de « Chine »

TAFEL XXII

Rostam fängt den Châqân von Tschin mit dem Wurfseil

لوحهٔ ۲۳

نبرد تن به تن رستم با برزو

PLATE XXIII

The duel between Rostam and Borzu

PLANCHE XXIII

Le duel entre Rostam et Borzu

TAFEL XXIII

Das Duell zwischen Rostam und Borzu

رفشد از آن پس دوال گرز
سی زور کردند بر یکدگر
زین سر و بازوی سر دو سوار
بفرسود ناخن بیالود خون

سسته شد از سر دو بند کمر
دگرباره ان مرد و مرخاش خر
نهادند بر دسته کر زدست
کمی جون درختی ز امن بار

بیارید بازوی بر زور لیر
خوشران آشفته با پیل مست
یکی از سر دو تا مدر دی فرو ان
کمی بیجواهد من کینه دار

سپهر سر اور دستم خویشر
یزدگر ز تارک پور زرا
درآمد پسر گر ز بر کتف و یال

زرخمش شد هوش از پهلوان
توگفتی ندارد تن اندر درون
فرومانده یک دست رستم سوار
جهان کرد کان پهلوان سوار

جو بر زور رستم نگه کرد دو
که جون تو نباشد بیازو سخت
پدشتی که جون تو بودنامدار
بیامد کسی رزم را خواستار

بیچید از دل واز چم جان
بیرزوی گفت ای دلاور جوان
اگر خد هستیم ما جنگجوی
پسر کرد ندان دپایان نکوی

بجایز خورشید بالا گرفت
ز تا پدنش دشت کرما گرفت
ز کرما دل طپیدن گرفت
رجوشش همی خوی دویدن گرفت

ز پیکار یکدم بیاسایم دمی
دو چشم خدایدن برهم نهم
بدان نیمه روز بارد گر
بیندیم بر کینه جستن کمر

جواند ترا ارزو جنگ من
بیا ما بسنی کنون چنگ من
بگفتا این و آمد دوان سوی شیر
نزد یک او اسیاب دلیر

زکیکاوس شد خیره بر بهن دشت
بدانست کش دست ازدر گذشت
بدان نامور کرد خیره سپهر
بهمن سوی چاره بازید دست

فرومانده از کار زرسان کاو
که گشتند ار اور دنی زور
که تا من بیم باز کردم نجای
تو زاندر زرو ناپرده سرای

زمانی زتن رنج بیرون کنیم
برستم حسن گفت کاندون کنیم
چنین گفت کای شهریار جهان
زمین را بپوشید و با او نهان

لوحهٔ ٢٤

رزم گودرز با پیران در جنگ دوازده رخ ایران و توران

PLATE XXIV

The final battle between Gudarz and Pirân as the last of the Twelve Champions of Irân and Turân

PLANCHE XXIV

Le combat final entre Goudarz et Pirân, derniers des douze champions de l'Iran et du Tourân

TAFEL XXIV

Der Endkampf zwischen Gudarz und Pirân, den letzten der zwölf Helden von Irân und Turân

بخشایدان دل سیمی بر تو بر
که سری حون پهلوچنگ سر
مدوکت سران که این خود مباد
نفرجام بر من چنین بد مباد

بر مدر جهان مرگ را راده ام
بدین کار کردن ترا داده ام
سنیدستم این داستان از مهان
که هر جند باشی نخستوم جهان

همی گشت کو در زبر گرد کوه
بنود شش بد و راه امد سوه
پیاده بیود و سپر بر گرفت
جو نخچیرهامان که امد گرفت

همی دید سران بر و راز دور
بحست از بر سنگ سالار تور
بنید اخت خنجر کمر دار سپه
بر امد بیارو ی سالار سپه

گرین سس مرا زندگانی بود
سرانجام مرگ ست وزان چان ست
گرفته سپر پیش وزوبین بدست

زنهار رفتن کانی بود
من بر بدین جای پیمان ست
بیالا نهاده سر از جای ست

چو کودرز شد خسته بر دست اویی
زکینه بخم اندر آورد روی
بنید اخت زوبین بران ران رسید
زپشت اندر امد برا جگر

برامدش خون ازجگر بر دهان
روانش بر گشت از آن همان
جو شیر ژیان اندر آمد بسر
بزوبین بولاد خسته جگر

زمانه بر سراب داد ست جنگ
بدرود دل شیر و جنگ و نگ
حنین است خود گردش روزگار
نگر دیم پندآموز کار

جو کودرز رشد بدان کوسار
بدیدش بدان گونه افکنده خوار
شکسته دل و دست و بر خاک سر
دریده سلاح و گسسته کمر

جهان خون من وخون تو بسیار دید
نخواهد همی با کسی آرمید
اگر شهریاری و گر پیشه کار
تواند رگذاری واو پادار

فرو برد چنگال وخون بر گرفت
بخورد و بپالود روی ای شگفت
زخون سیاوش خروشید زار
نیایش همی کرد بر کردگار

سرش را همی خواست از تن برید
حنین بدکنش خویشتن را ندید
در فش بالیش بر پای کرد
سر شرا مدان سایه جای کرد

زبالا لشکر نهادند سر
همه کینه خواهان پرخاش خر
اما سکان بستر پرشت زین
براشان سرآورده آیین کین

بغرید و اسیبه برگشت سر
سرازکین بیاورد گاه اورید
برو بر بسوزد فلک را جگر
سر پهلوانان و گردان سپر

بیامد یا لین سپاهان جوی
چکان خون زمازوش برسان روی
خروشی برآمد زیرد جوان
چو با کینه جویان بندهلوان

لوحهٔ ۲۵

رزم دو لشکر کیخسرو و افراسیاب به انبوه

PLATE XXV

A great battle between the armies of Key-Khosrow and Afrâsiyâb.

PLANCHE XXV

Une grande bataille entre les armées de Key-Khosrow et d'Àfrâsiyâb

TAFEL XXV

Ein schwerer Kampf zwischen den Heeren Kej-Chosrous und Afrâsijâbs

لوحهٔ ۲۶

آگه شدن لُهراسب، پس از نشستن بر تخت شاهی، از ناپدیدگشتن کیخسرو

PLATE XXVI

Lohrâsp, soon after his enthronement, hears the news brought by four officers of the disappearance of his predecessor Key-Khosrow

PLANCHE XXVI

Lohrâsp, peu après son accession au trône, apprend la nouvelle, apportée par quatre officiers, de la disparition de son prédécesseur Key-Khosrow

TAFEL XXVI

Lohrâsp erfährt bald nach seiner Thronbesteigung von vier Offizieren, daß sein Vorgänger Kej-Chosrou verschwunden sei

رنجه نشستن بهرام سیاوش را

پس انگاه بهرام با دین و داد
کلاه کیانی بسر بر نهاد

نشست از بر تخت با تاج زر
برفتند گردان زرین کمر

چو آگاه گردید از کار شاه
نشستند هر گرد بر پایه بود

زشکر که بودند با او براه
وزان نامداران گران مایه نود

لوحهٔ ۲۷

نخستین خوان از هفت خوان اسفندیار بر سر راه رویین دژ

PLATE XXVII

Esfandiyâr performing the first of the Seven Feats which faced him on the road to the stronghold of Arjâsp

PLANCHE XXVII

Esfandiyâr accomplissant le premier des Sept Exploits sur la route de la forteresse d'Ardjâsp

TAFEL XXVII

Esfandijâr führt die erste von sieben Heldentaten durch, die ihm auf dem Wege zur Festung des Ardschâsp auferlegt sind

بدیدند گرگان بر و یال او
میان یلی جنگ و کوپال او

برآمد خمان تر ماران گرفت
تنی چند کمین سواران گرفت

یکی تیغ زهرابگون برکشید
غمانداگران گرد و سر درکشید

سراسر تنشان کرد چاک چاک
کل آمخت از خون ایشان بخاک

زهامون سوی او نهادند روی
دو پیل سرافراز و دو جنگجوی

زپیکان پولاد دشتی بدست
نیامد یکی پیش او تن درست

گمانزابن کردمرد دلیر
بغرید برسان غرنده شیر

نگه کرد روشن دل ارسندیار
بدید انکه دد دست رستم نزار

لوحهٔ ۲۸

کشتن اسفندیار، پس از درآمدن به رویین دژ، ارجاسب را، درون کاخ او،
در نبرد تن به تن

PLATE XXVIII

Esfandiyâr having penetrated to the heart of the Brazen Hold kills Arjâsp in single combat in his own palace

PLANCHE XXVIII

Esfandiyâr, après avoir pénétré au cœur de la Forteresse d'Airain, tue Ardjâsp en combat singulier dans son propre palais

TAFEL XXVIII

Esfandijâr tötet Ardschâsp in seinem Palast im Verlauf eines einzigen Kampfes, nachdem er ins Herz der ehernen Festung vorgestoßen ist

لوحهٔ ۲۹

به‌هم نشستن اسفندیار و رستم پیش از نبرد تن به تن

PLATE XXIX

Esfandiyâr and Rostam seated together on the eve of their fateful duel

PLANCHE XXIX

Esfandiyâr et Rostam assis ensemble, la veille de leur duel fatal

TAFEL XXIX

Esfandijâr und Rostam sitzen am Vorabend ihres schicksalhaften Zweikampfes zusammen

همه پهلوان بودم اندر جهان
یکی بود با آشکارم نهان

دگر سام یل کو مرا بود یار
سه دانا جهان بیدل و کیمیا

که من بودم اندر جهان پهلوان
مرا بود شمشیر و گرز گران

ترین خویش نمی‌دیدم در جهان
نه آگاهی از کارهای جهان

بدو گفت گر رنج بسیار تو
شنیدم همه کار و کردار تو

که کس در جهان جنگ ازانسان ندید
نه از ماه داران چنین شنید

که لهراسب پورا رو ندشاه
که او راند ی آن نام و کام و

که تاج بزرگی بسر بنهاد
بیامد دمان فرخ نژاد

تن آسان شد اندر جهان تاجور
بدید که گوهن من بشکم

که شاهی تو کردن شایان تو
بدان گشتم این مدانی همه

بمی جان اندیشها شبگزیم
جو بسیار شد گفتهای خوریم

ز کردن کشان بر او رده ام
کنون کارهایی که من کرده ام

زتخت اندر آور دضحاک نبود
پسر دان که کاه او خاک را

بدان جستمی روز مرگ نبود
نی مرد بد راه بر در نبود

تو اندر زمان رسید نوی
اگر خند با نو کنجیر وی

جوارستم ستند یاران تند
بمحمد و شاد آن سن رد

نخستین کمر بستم از بهر دین
تهی کردم از بت پرستان زمین

نژاد من از تخم گشاسپ ست
که گشتاسب از تخم لهراسب ست

هم اورند از تخمه کی پشین
که گردی پشین یاد آفرین

لوحهٔ ۳۰

گریستن فرامرز، پسر رستم، بر سر تابوت رستم و برادراو، زواره

PLATE XXX

Farâmarz, son of Rostam, mourning over the coffins of Rostam and his brother Zavâreh

PLANCHE XXX

Farâmarz, fils de Rostam, pleurant sur les cercueils de Rostam et de Zavâreh, frère de celui-ci

TAFEL XXX

Farâmarz, der Sohn Rostams, trauert über den Särgen Rostams und dessen Bruders Zawâreh

اعلم ان الدولة ريح فلك والقدرة برق حلب فلا تكن ممن يمر الاخرة ويحب العاجلة وسبعها والحمد لله وحده
النفس عن الهوى ولذاتها
سوى العمل المبرور فاحذر ان تبيع وتشتري
الحرف المنوط بالنقط ولا يعد اهل الصور

لوحهٔ ۳۱

دیدن گلنار، برده و گنجور اردوان، از بام کاخ، اردشیر را

PLATE XXXI

Golnâr, a slave girl and confidante of Ardavân the Ashkânian King, sees from the window of his palace Ardashir

PLANCHE XXXI

Golnâr, esclave et confidente d'Ardavân, roi de la dynastie arsacide, aperçoit de la fenêtre de son palais Ardachir

TAFEL XXXI

Golnâr, Sklavin und Vertraute des Arsakidenkönings Ardawân, erblickt aus dem Palastfenster Ardaschir

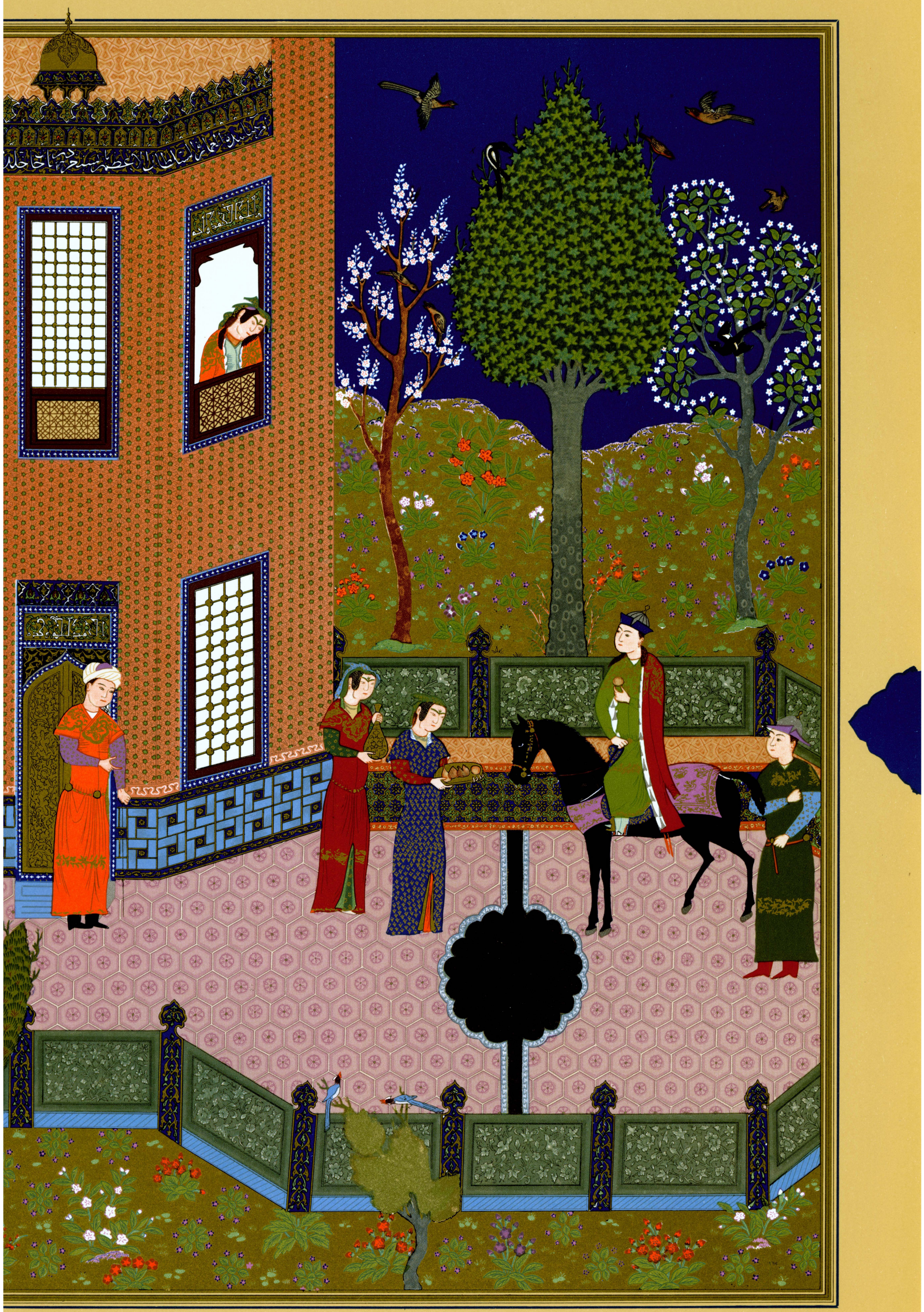

لوحهٔ ۳۲

سپردن یزدگرد فرزند خود بهرام را به منذر، بزرگ عرب، برای پرورش

PLATE XXXII

Yazdegerd entrusts his young son Bahrâm to Mondher the Arab Chief for instruction in learning and sport

PLANCHE XXXII

Yazdegerd confie l'éducation de son jeune fils Bahrâm à Mondher, le chef arabe

TAFEL XXXII

Jazdegerd vertraut seinen Sohn Bahrâm dem arabischen Häuptling Mondher an, auf daß er bei ihm Sport und Bildung erlerne

جهان سر بسر زیر فرمان تست
بهر کشوری یار و همان تست
که گر کن بجایی که دانش بود
زدانندهٔ کشور ترس بود

ز فرمان او شاد گردد جهان
ز کشور فرستاد گان کرد گر
ز کردار دانش شه جم نهان
آگه کرد که بهرام را پرورانده

همان مادری سوی مادر زبان
بپرسد ز پیوند و آرام شان
بپاید ز هر کشوری موبدی
که بهرام گور آید اندر زمان

برفتند نعمان و مندر بشد
جهان دید و نیک و بد آموخت
بسی مانور یزدار از عرب
بخوانند و از مردم هندسی

همی گفت هر کس که با بند ایم
بهر جای خرسند و شادیم
بهر جای خرسند و شادیم
دگر سودمندت که آید همی

ستر لرد و دانش بیاموزدش
دل از تیر کیها برافروزدش
بگفتار ایشان نکرد ایچ گوش
کسی را که دانا بود نشکنیم

همه سر بسر خاک پای تو یم
بدانش همه رهنمای تو یم
روی و سیدی و از پارسی
نگر تا پسندت که آید همی

منزلهای شاه داند همه
که او جوان شبانست و خوان ترا
سواریم و گردیم و اسب افکنیم
کسی را که دانا بود نشکنیم

پر از مهر شامت ها را روان
بدین کار دارم شاها توان
همه سر شش فرزند تو بند ایم
بزرگی او را ستاینده ایم

که کرد از آغاز فرجام را
مدد ده پرمایه بهرام را
نمودند خلعتش ساختند
سرشش را که دون را فراختند

بازآمدن منذر و گرفتن بهرام گور را

زپرماکان داد بر گزین
زدانندهٔ کشور راش بود
بخوانند و از مردم هندسی

که باشد ز کشور ترا و آفرین
همانکه فرستاد گان کرد گر
دگر سودمندت که آید همی

بهند و چین و بابل و روم
که بهرام را پرورانده
کسی را که دانا بود نشکنیم

سخن دان و سر دانشی یاد گیر
بجوید خردمند دانش پذیر
بزرگی او را ستاینده ایم

بهر جنگ شان هفتان
پرسید و هر گونه سوا
نمودند خلعتش ساختند

بر ماهور زد گرد آمدند
بزرگان جو در پارس گرد آمدند
سرشش را که دون را فراختند

که باشد فرزند شاه جهان
کهیاد جمشید روز گاران
زدانندهٔ کشور راش بود

سخن گوی و از مردم کاردان
هم از فیلسوفان بسیار دان
بخوانند و از مردم هندسی

خواند رجهان شاه دارنده
خنین گفت مندر که ما بنده ایم
دگر سودمندت که آید همی

که در مندسه دانش او بسی
شمار شمر نیز ما را کمر است
کسی را که دانا بود نشکنیم

روان و خود را بر آورد گرد
خوشنید از و این سخن نرد
بزرگی او را ستاینده ایم

تش را بخلعت بپاراستند
زدر اب شاه یمن خواستند
سرشش را که دون را فراختند

لوحهٔ ۳۳

به‌جای آوردن بزرگمهر بازی شطرنج را و باز نمودن آن انوشیروان را

PLATE XXXIII

Anushirvân listening to the explanation of the game of chess given by his Vazir Bozorgmehr

PLANCHE XXXIII

Anouchirvân écoutant Bozorgmehr, son vizir, qui lui explique le jeu d'échecs

TAFEL XXXIII

Anuschirwân läßt sich von seinem Minister Bozorgmehr das Schachspiel erklären

بر تخت آن شاه پیدا رخت
ببیند اندرون ساخته جای شاه

پیاورد و بنهاد شطرنج و نخت
پیارات دانایکی زرنگاه

فزونتر فرستد بنزدیک ما
سمان رای سالار شیدا راو

خوشند دل ورای باریک ما
همه گوش دارید گفتار راو

درخ آمد شرجان دانا بیاو
که ای پاک دل پاک نور بخردان

ماید که خواهد زما پاژ و یاو
خن گفت با موبدان وردان

بیا با یمان ابیاد قدسما العلی عز او مجدا و دلتا سی ته الارض السما فاخرا الی قصیر دال الخرا لخلدا

لوحهٔ ٣٤

رزم بهرام چوبین وساوه شاه

PLATE XXXIV

The Battle between Bahrâm Chubin and Sâveh the Turk

TAFEL XXXIV

La bataille entre Bahrâm Tchoubin et Sâveh le Turc

PLANCHE XXXIV

Der Kampf zwischen Bahrâm Tschubin und Sâweh dem Türken

پاورد لشکر سوی بیسره
جو گرگ اندر آمد میان بره
جو یک روی لشکر بهم برشکست
سوی قلب بهرام بازید دست

بپامد نیزه سه یال از زمین
بگوشا رکرد و ز و بر زمین
هی گفت از نیان بود کار زار
همین بود رسم و همین بود کار

سپاهی پراکنده در دشت و کوه
زدت یکی مرد آمد ستی
وزان پس بیاید سوی ممنه
جو شیر ژیان کو بود گرسنه

وزانجا که شد سوی قلبگاه
بدان سو که سالار بد با سپاه
بد و گفت برگشته باد این سخن
گرامد و نگ این بزم گردد کهن

رفشد و جستند رای بود
گزان راه شاست بالا نمود
خنین گفت با لشکر ارای خویش
که دیوار ما آهنین است پیش

شود ایمن و جان بیاراید
نه دگ شاه دلیران برد
همه دل نخون بخشن برنهید
سر سر آرید و خنجر دهید

زیزدان نباشد گنی امید
بگیره یاند روز سپید
خنین گفت با مهتران شاه
که پلان بیارید پیش سپاه

جواز دور بهرام پلان بدید
غی گشت و تیغ از میان بر کشید
وزان پس خنین گفت با مهتران
که ای نامداران و جنگ آوران

بجان و سر شهریار جهان
گزین بزرگان و تاج مهان
که هر کس که او را گمانست و تیر
گمان را بن برنهد ناگزیر

نشاند و پس گرزها بر کشد
بجنگ اندر آید و دشمن کشید
سپهبد گمان را بن برنهاد
یکی خود پولاد بر سر نهاد

کر نزان سپید دیدش سپاه
نگه کرد بهرام از قلب گاه
نه از نامداران فرخ مهان
ندارید شرم از خدای جهان

درفش سهدار شد نابدید
جان لشکری را بهم بر درید
نگه کن کنون تا کدامست راه
پراکنده کرد و بجنگ اندر سپاه

زد یوار پردن تواند شدن
سرانکس که اورخنه داند زدن
بدین جنگیان تخت و افسر اوربد
اگر بخت پیداریان برد

برایشان جهان را روشنگ اوربد
با بن لشکر بجنگ آوربد
همه یکسر ترکه بر سر نهید
گمانهای چاچی بن بر نهید

سه جوید بخسر طوم فیل اندرون
خدنگی که بارد ز سگانش خون
گمان را جو ابر بهاران کرفت
به پیش اندرون تیر باران کرفت